

บทที่ 1

สถานภาพสตรีในสังคมไทย

1. ความหมายและประเภท

1.1 ความหมาย สถานภาพ (Status) หมายถึง ตำแหน่งของบุคคลในสังคมหรือกลุ่มในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม สถานภาพเป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่โดยเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2529: 26) สถานภาพต่างๆ อาจจำแนกตามลักษณะของการที่บุคคลได้รับมา

1.2 ประเภท มี 2 ประเภท คือ

1. สถานภาพโดยสังคมกำหนด (ascribed status) เป็นสถานภาพที่บุคคลได้รับมาตั้งแต่เกิดโดยอัตโนมัติ โดยสังคมเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขทางชีวภาพ (biological conditions) เช่น เป็นเจ้า เป็นไพร่ เป็นชาย เป็นหญิง เด็ก หรือคนแก่

2. สถานภาพโดยความสามารถ (achieved status) เป็นสถานภาพที่ได้มาด้วยการกระทำของตนเอง สถานภาพนี้ บุคคลสามารถเลือกและกำหนดได้ว่า จะเข้าร่วมแข่งขันเพื่อให้ได้สถานภาพนั้นมาหรือไม่ เช่น เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นนายแพทย์ เป็นครู (จำนงค์ อติวิวัฒน์ สิทธิ, 2532: 44-48) ดังนั้น บุคคลหนึ่งอาจจะดำรงตำแหน่งได้หลายตำแหน่ง คือ มีหลายสถานภาพและบางสถานภาพ สังคมยอมรับว่าสูง บางสถานภาพต่ำ ซึ่งสถานภาพใดจะสูงหรือต่ำนั้น ในแต่ละสังคมอาจจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของคนในสังคมนั้น เช่น สังคมไทย ผู้มีอาวุโสสูงกว่าย่อมได้รับความเคารพนับถือจากผู้มีอาวุโสน้อยกว่า (สายสมร เฉยตรงการ, 2528: 18-20)

สังคมขนาดใหญ่ที่ซับซ้อนกำหนดให้สมาชิกมีสถานภาพ หรือสิทธิความรับผิดชอบตามสภาพร่างกายเป็นพื้นฐาน คือ ทุกคนถูกกำหนดสถานภาพโดยลักษณะทางเพศและอายุ การเกิดเป็นผู้ชาย

หรือผู้หญิงนั้นไม่ได้เป็นชายหรือหญิงเฉพาะทางร่างกายเท่านั้น ความเป็นชายหรือหญิงยังเป็นเรื่องของสถานภาพที่สังคมกำหนดว่า ชายมีสิทธิอะไร และจะต้องหรือแสดงบทบาทอย่างไร ผู้ที่เกิดมาเป็นหญิงก็เช่นเดียวกัน (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ, 2532: 47)

สังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงก่อน พ.ศ.2475 มีลักษณะเป็นสังคมประเพณีที่ชายมีสถานภาพสูงกว่าหญิง และมีโครงสร้างทางสังคมประกอบด้วย 2 ชั้นใหญ่ คือ ชั้นปกครองได้แก่เจ้าหน้าที่และขุนนาง ข้าราชการ กับชนชั้นผู้ถูกปกครอง ซึ่งประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ (อมรา พงศาพิชญ์, 2529: 386)

โดยทั่วไปบุตรสาวจะได้รับการฝึกฝนเพื่อเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี ถ้าเป็นสตรีที่มีฐานะสังคมสูง จะได้รับการอบรมให้อยู่กับเหย้ากับเรือน การปรนนิบัติสามี บิดามารดา การทำอาหารงานเย็บปักถักร้อย เพื่อนำไปใช้เป็นประโยชน์ในครอบครัว (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518: 236) สตรีชั้นสูงจะได้รับการอบรมอย่างดี แต่สตรีในชนบทนั้นต้องออกไปช่วยทำงานตามไร่ นา ด้วย สตรีชนบทจึงได้รับการฝึกฝนวิชาการของแม่บ้านอย่างสามัญ ไม่ใคร่มีการประดิษฐ์มากนัก เน้นเรื่องประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญ (พวงเพชร สุรัตน์ภักกุล, 2525: 183)

ในฐานะภรรยาใน สมัยสุโขทัยจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีหน้าที่ปรนนิบัติสามีและอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา และสังคมอนุญาตให้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน สถานภาพสตรีในฐานะภรรยาจึงต่ำ ในครอบครัวชนชั้นสูงภรรยาไม่ต้องช่วยสามีทำงานอาชีพ หากแต่มีหน้าที่เป็นภรรยาที่ดี มีความรู้ในเรื่องงานบ้านการเรือนมากที่สุด บทบาทสำคัญคือการมีลูกผู้ชาย ภรรยาหลวงจะได้รับการยกย่องด้วยการให้มีอำนาจปกครองกิจการบ้านเรือน

ส่วนภรรยาในครอบครัวธรรมดาชั้น นอกจากจะมีบทบาทในการดูแลกิจการบ้านเรือนแล้ว ภร่ายังมีบทบาทสำคัญในการช่วยสามีทำไร่ นา และเป็นทีปรึกษาแก่สามี ภร่ายมีบทบาทในการตัดสินใจ มีอำนาจในงานครอบครัวอย่างเท่าเทียมกับสามี แต่ต่อมาในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภรรยาในครอบครัวสามัญมีสถานภาพต่ำลง ขายนิยมมีภรรยาหลายคน สามีสามารถขายภรรยาไปเป็นทาสของคนอื่นได้ ยกเว้นแต่ภรรยาหลวงเท่านั้นที่ขายไม่ได้ (เดอ ลาลูแบร์, 2510: 36)

ในด้านการศึกษาของสตรีไทยในยุคดั้งเดิมนั้น พ่อแม่จะให้เด็กชายไปอยู่ที่วัดเพื่อศึกษาเล่าเรียน ผู้สอนคือพระภิกษุ ส่วนเด็กหญิงจะเรียนรู้เรื่องการเป็นมารดาและภรรยาที่ดีจากมารดาของตน ฉะนั้นเด็กชายเท่านั้นจึงได้เรียนหนังสือที่วัดในพุทธศาสนา ผู้หญิงนั้นหากเป็นผู้เฉลียวฉลาดสามารถได้รับการศึกษาโดยทางอ้อมจากญาติผู้ใหญ่ในบ้าน การฟังเทศน์ การฟังหรืออ่านวรรณคดีเท่าที่มีอยู่ในสมัยนั้น แต่การเรียนจนอ่านออกเขียนได้ ไม่ค่อยจะได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่มากนัก ด้วยเกรงว่าจะไปเขียนเพลงยาวโต้ตอบกับชายหนุ่ม สำหรับครอบครัวของขุนนางหรือผู้ที่รับราชการอยู่ใกล้ชิดกับเจ้านาย บุตรหลานที่เป็นผู้หญิงก็มักจะถูกส่งเข้าไปรับการอบรมเรื่องมารยาทและวิชาแม่บ้านภายในวัง (อุ้นตา นพคุณ, 2530: 158)

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมยังไม่ซับซ้อน ปราศจากความบีบคั้นในด้านความเป็นอยู่ สตรีไทยในสมัยโบราณในครอบครัวชั้นสูงไม่มีความจำเป็นจะต้องประกอบอาชีพ คงได้แต่ทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดีโดยรับภาระแม่บ้านที่ต้องอบรมเลี้ยงดูบุตร และดูแลกิจการภายในบ้าน เรือนควบคุมบริวาร ข้าทาสในครัวเรือน

ส่วนสตรีในครอบครัวธรรมดา ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม นอกจากมีหน้าที่รับผิดชอบงานบ้านและเลี้ยงดูลูกแล้วมักจะต้องแบ่งเบาภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพของชาย ด้วยการออกไปทำไร่ไถนาและปลูกผักสวนครัว (จุไรรัตน์ จันทรธีรัง, 2530)

การมีส่วนร่วมในสังคมการเมืองและการปกครองของสตรีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แทบจะไม่ปรากฏหลักฐานโดยตรงที่มีการรับรองเป็นทางการ (ไพรัตน์ เตชะรินทร์, 2525 : 12) เนื่องจากระบบการปกครองในสมัยนั้นไม่เปิดโอกาสให้สตรีได้มีบทบาทในเรื่องนี้เท่าใดนัก

ในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในเรื่องตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับสตรีอยู่ หากพบว่า ในจารึกของหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนั้นได้กล่าวถึงระเบียบการปกครองของท่านว่า หากมีปิตาก็สามารถมาฟ้องร้องต่อพระองค์ได้

สถานภาพทางกฎหมายของสตรีชัดเจนขึ้นในสมัยการปกครองของพระเจ้าอู่ทอง แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้มีกำหนดกฎหมายขึ้น เรียกว่า "พระอัยการลักษณะผัวเมีย" เริ่มใช้ใน พ.ศ.

1904 และต่อมามีกฎหมายออกมาอีกหลายฉบับ รวมทั้งเมื่อ พ.ศ.1905 ได้ออกกฎหมายห้ามสตรีชาวไทยสมรสกับคนต่างชาติ ต่างศาสนา (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 201)

ในพระอัยการลักษณะผัวเมีย กำหนดให้หญิงมีสามีได้ทีละคน ส่วนชายมีภรรยาทีละภรรยาคนเดียว ซึ่งกฎหมายได้กำหนดฐานะของภรรยาไว้ 3 ประเภท คือ หญิงที่บิดามารดาคุมมือให้เป็นเมียชายได้ชื่อว่าเมียกลางเมือง ชายขอหญิงเป็นอนุภรรยาได้ชื่อว่าเมียกลางนอก หญิงมีทุกข์ชายชายช่วยไถ่มาแล้วเลี้ยงเป็นเมีย ได้ชื่อว่าเมียกลางภาษี หญิงจะต้องอยู่ภายใต้การปกครองของชาย ชายจะมีภรรยาทีละคนต่อไปก็ได้ อำนาจปกครองภายในครอบครัวเป็นของสามี ภรรยาทั้งสามประเภทที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่สิทธิต่าง ๆ มิได้เท่าเทียมกัน สตรีส่วนมากมีภาระหน้าที่ แต่สิทธิเกือบไม่มีเลย (นวลจันทร์ ทศนชัยกุล, 2532 : 55)

2. สถานภาพสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2530

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการรับเอาความเจริญด้านต่างๆ ของประเทศตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในสังคมไทย ทำให้วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของคนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลง และเนื่องจากคนในเมืองหลวงมีโอกาสจะได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าชาวชนบท วิถีชีวิตของคนชั้นสูงในเมืองหลวงจึงเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร็วกว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านทั่วไปมาก ประกอบกับสตรีไทยได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น และบางท่านได้ไปศึกษาในต่างประเทศ กลุ่มสตรีเหล่านี้คือสตรีในสังคมเมืองหลวง จึงทำให้สตรีในเขตเมืองเปลี่ยนแปลงมากกว่าสตรีในชนบท

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนทั้งชายและหญิงเท่าเทียมกันทั้งในด้านสังคม การเมือง การศึกษามีผลให้สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นลำดับ (จุไรรัตน์ จันทรธำรง, 2530 : 388) และความเคลื่อนไหวทางการเมือง ใน พ.ศ.2516 ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวที่ส่งผลให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้สตรีไทยมีสถานภาพที่ดีขึ้นตามลำดับ (มาลี พฤษพงษ์ศาวลี, 2527 : 246) ดังนั้น สถานภาพสตรีที่ปรากฏในสังคมไทย

จึงแบ่งแยกได้เป็น 2 ช่วงเวลา คือ 1) ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2516 2) ตั้งแต่ พ.ศ. 2517-2530

2.1 สถานภาพสตรีไทยตั้งแต่ พ.ศ.2475-2516

2.1.1 สถานภาพทางครอบครัว

2.1.1.1 ในฐานะบุตรสาว บุตรสาวโดยทั่วไปมีหน้าที่คอยดูแล เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรสาวที่ได้รับมรดกบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ ลูก ในสังคมไทยเป็นความสัมพันธ์แบบบุญคุณ ลูกสาวตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ด้วยการช่วยทำงาน ปรนนิบัติรับใช้ และให้เงินท่านไว้ใช้สอย หรือแต่งงานกับผู้ชายที่ดี ที่สามารถช่วยเหลือเกื้อหนุนพ่อแม่พี่น้องของภรรยาได้ (จุไรรัตน์ จันทรธีรังค์, 2530 : 390) ส่วนด้านการเลือกคู่ครอง หญิงสาวมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองมากกว่าเดิมมาก หญิงไทยมีโอกาสได้รับการศึกษาสูงขึ้น และเริ่มออกทำงานนอกบ้าน ทำให้มีโอกาสคบหาทำความรู้จักเพื่อนต่างเพศมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เวลาเลือกคู่ครองหญิงสาวมักจะเลือกเอง พ่อแม่เพียงแค่ออวยดูแลแนะนำอยู่ห่าง ๆ เท่านั้น (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 142) สมศรี สุกุมลนันทน์ ได้เล่าถึงการเลือกคู่ครองของท่าน ซึ่งตรงกับช่วงเวลานี้ว่า "เรื่องการเลือกคู่ครองนะคะ มีโอกาสพบคนแวดวงเดียวกัน ในงานกินเลี้ยงแต่งงานของเพื่อน .... เราพบกันในวันที่เขาแต่งงาน ถ้าสมัยโบราณโอกาสอย่างนี้ไม่ค่อยมี" (สมศรี สุกุมลนันทน์, 2530 : 12) จะเห็นได้ว่า หญิงสาวมีโอกาที่จะเลือกคู่ครองด้วยตนเองมากขึ้น พร้อมทั้งมีเสรีภาพที่จะออกงานสังคมมากยิ่งขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหญิงสาวยุคนี้มีเสรีภาพในการเลือกคู่สมรสมากกว่าหญิงสาวในสมัยก่อน แต่สังคมไทยยังคงถือว่าสตรีควรรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี อันดีงาม กล่าวคือ ต้องรักษานวลสงวนตัว ไม่เป็นฝ่ายที่เสนอให้ผู้ชายก่อน แม้ว่าจะรักชอบผู้ชายคนไหนสักปานใดก็ไม่มีสิทธิขอความรัก หรือขอแต่งงาน (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 143)

เสรีภาพในการเลือกคู่ครองนี้มีการเปลี่ยนแปลงจนเห็นได้ชัดในสังคมเมืองมากกว่าชนบท เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วสตรีไทยในชนบทไม่มีปัญหาในการเลือกคู่สมรสเท่าสตรีในกรุง เนื่องจากสตรีและบุรุษในชนบททำงานด้วยกัน หญิงสาวมีโอกาสคบหาชายหนุ่มได้อย่างเสรีและสะดวกกว่าในพิธีทำบุญที่วัดหรืองานวัด หนุ่มสาวก็ได้พบปะพูดคุยกัน สตรีไทยในชนบทไม่มีปัญหาเกี่ยวกับพื้นเพ

ของคู่สมรส ส่วนใหญ่แล้วจะแต่งงานกับชายที่มาจากครอบครัวชาวไร่ชาวนาด้วยกัน และรู้จักคุ้นเคยกันมาก่อน หญิงไทยในชนบทมักเลือกคู่ครองเอง ถ้าบิดามารดาไม่เห็นชอบด้วยกับการเลือกคู่ของบุตร หนุ่มสาวก็อาจจะลักพากันหนีไปแล้วกลับมาขอขมาผู้ใหญ่ในภายหลัง (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 144)

นอกจากนี้ ทักษะของหญิงสาวต่อการแต่งงานได้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสตรีที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่ และเริ่มออกทำงานนอกบ้าน แต่เดิมนั้นมีทักษะว่าสตรีมีหน้าที่สำคัญคือการเป็นมารดา นั่นคือ สตรีควรแต่งงานเมื่อวัยอันสมควร ซึ่ง มล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ท่านได้รับการศึกษาจนมีความรู้เป็นอย่างดี และประกอบอาชีพนอกบ้าน ได้แสดงทักษะของท่านต่อการแต่งงานในสมัยนั้นว่า "ข้าพเจ้าไม่เคยห่วงในเรื่องที่จะได้แต่งงานหรือไม่แต่งงาน และรำคาญเมื่อมีคนมาแสดงความสนใจด้วยความหวังดี บางคนมีท่าเหาะเหี่ย จนบัดนี้ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจท่านเหล่านั้นนัก" (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2514 : 50-52) ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงทักษะของท่านเองว่าไม่ได้คิดว่าสตรีมีหน้าที่สำคัญคือการเป็นมารดาแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย คือ ความคิดของท่านแตกต่างไปจากคนรอบข้างบางกลุ่มที่ยังคงมีความคิดเหมือนเดิมอยู่ จึงเกิดความไม่เข้าใจต่อกัน

2.1.1.2 ในฐานะภรรยา ภรรยาในสังคมเมือง มีหน้าที่เป็นแม่บ้าน คอยดูแลบ้าน เลี้ยงลูก เป็นงานหลัก และสตรีหลายคนเริ่มออกทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เพิ่มมากขึ้น และจำนวนสตรีที่ออกทำงานก็เพิ่มขึ้นตามลำดับ ส่วนสตรีในชนบทนั้นไม่เปลี่ยนแปลงบทบาทเท่าใดนัก สตรีในชนบทได้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ร่วมกับสามีมานานแล้ว เป็นผู้ทำไร่นา เป็นหัวหน้าครอบครัว และทำงานหารายได้ร่วมกับสามี (กมล ชาญเลขา, 2499 : 28)

ในด้านการครองคู่กับสามีนั้น สตรีในสมัยก่อนหน้านี้นักจะยินยอมผ่อนตามสามี เมื่อสามีมีภรรยาน้อย แต่สตรีในสมัยนี้มักจะไม่ยอมให้สามีมีภรรยาน้อย และการที่สามีมีภรรยาน้อยได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชีวิตสมรสแตกร้าง หรือเกิดการหย่าร้างที่เป็น เช่นนี้ เนื่องจากสถานภาพสตรีเปลี่ยนแปลง การศึกษาและการทำงานอาชีพนอกบ้าน ทำให้แนวคิดของสตรีไทยเปลี่ยนไป อันที่จริง ความต้องการมีคู่มากกว่าหนึ่งนั้น โดยธรรมชาติแล้วอาจจะเหมือนกันทั้งชายและหญิง แต่ประเพณีไทยลำเอียงในเรื่องนี้ ให้สิทธิชายมากกว่าหญิง เมื่อเทียบกับชายไทยแล้ว

มีหญิงไทยจำนวนน้อยมากที่ประพุดินนอกใจสามี ถ้าสตรีคนใดประพุดิเช่นนั้น ก็จะถูกสังคมประนาม มักจะถึงการหย่าร้างและสูญเสียสิทธิในการเลี้ยงดูลูก อย่างไรก็ตาม สตรีในยุคนี้ไม่กลัวการหย่าร้างเท่าสมัยก่อนแล้ว เพราะสตรีมีความรู้มีวิชาที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 143-158)

สตรีในสังคมชนบทและในสังคมเมืองยังคงนิยมแต่งงานเพียงครั้งเดียวและเมื่อแต่งงานแล้ว ภรรยาจะต้องซื่อสัตย์ต่อสามี ภรรยาที่มีคู่และแต่งงานใหม่ไม่เป็นที่นิยมกันในประเทศไทย ภรรยาที่มีสามีมีอำนาจฟ้องหย่าได้ สามีมีฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว ถึงแม้ว่ากฎหมายจะอนุญาตให้สามีภรรยาได้คนเดียว แต่ในทางปฏิบัติ สามีอาจมีภรรยาได้หลายคนโดยไม่ถูกสังคมตำหนิมากนัก

ความเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีชัดเจนในภรรยาในครอบครัวสังคมเมือง เพราะภรรยาต้องออกมาช่วยสามีทางเศรษฐกิจด้วยการหางานทำนอกบ้านตามความจำเป็นของสภาพแวดล้อมที่บังคับอยู่ การที่มีบทบาทเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัว ทำให้ภรรยาเข้าไปมีอำนาจในการตัดสินใจในปัญหาของครอบครัวมากยิ่งขึ้น ภรรยาไม่ต้องทำงานบ้านเพียงอย่างเดียวเหมือนสมัยก่อน ไม่ต้องคอยรับใช้สามีและคนอื่นในบ้าน เช่น ทำครัว และซักผ้าเป็นประจำ ภรรยาเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ชื่อของจำเป็นในครอบครัว มีอำนาจการตัดสินใจเรื่องการศึกษาของบุตร ตัดสินใจว่าควรจะมีบุตรจำนวนกี่คน สามารถออกงานสังคมและใช้เวลาในบ้านได้อย่างเสรี (ประเสริฐ แยมกลินพุง อ่างถึงใน บุญเดิม ไพเราะ, 2516 : 145)

2.1.4.3 ในฐานะมารดา พี่สาว น้องสาว ย่าและยาย สถานภาพของสตรีในด้านการเป็นมารดา พี่สาว น้องสาว ย่าและยาย ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากนัก มารดา ยังคงได้รับความเคารพจากบุตรหัดเทียมบิดา แม้สังคมจะเปลี่ยนไป มารดา ยังคงทำหน้าที่สำคัญ คืออบรมบุตร ธิดา ดูแลคนในครอบครัว มีอำนาจจัดการบ้านเรือนให้เรียบร้อย ส่วนพี่สาว น้องสาว ย่าและยาย ยังคงมีสถานภาพคล้ายคลึงกับช่วงเวลาก่อนหน้านี้

2.1.2 สถานภาพทางการศึกษา

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 คณะราษฎร ผู้ปกครองประเทศไทยสมัยนี้ได้เล็งเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย

ไทยจะไม่เป็นผลดีถ้าไม่เร่งให้พลเมืองมีการศึกษา ดังนั้นรัฐบาลจึงส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของชายและหญิงทุกระดับ รัฐบาลในชุดแรกอันมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศจัดตั้งสภาการศึกษาขึ้น เพื่อทำหน้าที่วางแผนการศึกษาชาติ และแผนการศึกษาชาติฉบับแรกได้ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2475 โดยมีความมุ่งหมายทั่วไปว่า 1) ความมุ่งหมายแห่งการศึกษาของชาติ คือ ให้พลเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัถภาพของตน 2) เพื่อการอาชีพของตน กุลบุตรกุลธิดา ควรได้รับการศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญทั้งสองฝ่าย ซึ่งกำหนดไว้เป็นขั้น ๆ ตามภูมิปัญญาและทุนทรัพย์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 313)

แผนการศึกษาชาติฉบับต่อมาคือแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2579 แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503 ก็ได้มุ่งเน้นวางวิธีการจัดการศึกษาของหญิงและชายให้เท่าเทียมกันที่ควรจะได้รับการศึกษาอย่างต่ำจนจบการศึกษาภาคบังคับ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2526 : 91-97) แต่เมื่อพิจารณาจากการสำรวจสำมะโนประชากรปี 2513 พบว่า ระบบการศึกษาไทยยังไม่เปิดโอกาสให้สตรีในชนบท มีสตรีในชนบทได้รับโอกาสเรียนจบระดับมหาวิทยาลัยในอัตราที่ต่ำกว่าสตรีในเขตเมือง เนื่องจากเขตเมืองเป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาระดับสูง และเขตเมืองเป็นเขตที่มีงานอาชีพมากกว่าชนบท (อุ้นดา นพคุณ, 2530 : 308)

สตรีที่มีโอกาสได้รับการศึกษาส่วนใหญ่เลือกศึกษาในสาขาสามัญศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย ไม่นิยมศึกษาวิชาชีพ หรืออาชีวศึกษา สาเหตุที่มีแนวโน้มเลือกเรียนสายสามัญ เนื่องจากค่านิยมไทยนิยมรับราชการ (บุญเติม ไพเราะ, 2519 : 260)

การเลือกศึกษาในสายสามัญนั้น การเข้าศึกษาในแต่ละสาขามีความต่างกันออกไปอีกจากการศึกษาวิจัยของคณะกรรมการพัฒนาบทบาทสตรี พบว่า ในปีการศึกษา 2514 มีผู้เรียนในสาขาสังคมศาสตร์เป็นหญิงมากกว่าชาย และในปีการศึกษา 2514-2515 มีผู้เรียนในสาขาศึกษาศาสตร์ เป็นหญิงมากกว่าชาย ส่วนสาขาที่ชายเรียนมากกว่าหญิงอย่างเด่นชัดคือ วิศวกรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และเกษตรศาสตร์ ในปีการศึกษา 2516 สตรีสำเร็จการศึกษาในระดับอนุปริญญาร้อยละ 41.5 สำเร็จปริญญาตรีร้อยละ 47.3 ระดับปริญญาโท 49.3 ประกาศนียบัตรชั้นสูง 45.2 ปริญญาเอก 50.0 ของนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาทั้งหมด สตรีเป็นผู้

สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาในสาขาวิชาพยาบาลมากที่สุด ในระดับปริญญาตรีเป็นผู้สำเร็จการศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สตรีเป็นผู้จบการศึกษาในสาขาพยาบาลศาสตร์ และอักษรศาสตร์ในอัตราสูงสุด (คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรี, 2523 : 114-115)

เหตุที่สตรีนิยมศึกษาและสำเร็จการศึกษาในระดับสูงในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์มากกว่าทางวิศวกรรมศาสตร์ หรือคณะวิชาที่คล้ายกันนี้ เนื่องจากถือว่าสาขาวิชาทางวิศวกรรมศาสตร์นั้น เป็นเรื่องของผู้ชายเรียน ไม่เกี่ยวกับผู้หญิงเรียน เป็นงานหนักไม่เหมาะกับผู้หญิง และบางสาขาวิชา เช่น สาขาวิชาศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ห้ามไม่ให้ผู้หญิงเรียน (บุญเติม ไพเราะ, 2519 : 264)

ฉะนั้น ถ้าพิจารณาตามแผนการศึกษาชาติแล้ว สตรีได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมบุรุษ แต่จากสภาพความเป็นจริงแล้ว สตรีได้รับโอกาสน้อยกว่าบุรุษ ซึ่งอาจมาจากเหตุเพราะทัศนคติ ความเชื่อถือ ขนบธรรมเนียมประเพณี ลักษณะอาชีพ ความต้อรองการของตลาด ทำให้หญิงมีระดับการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาจำนวนน้อยกว่าชาย หรือเลือกเข้าศึกษามากเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง (พวงเพชร สุรัตน์กุล, 2525 : 185)

2.1.3 สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและแรงงาน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สภาพสังคมเจริญขึ้นและขยายตัวออกไป ลักษณะวัฒนธรรมเก่า ๆ ของสังคมสตรีเปลี่ยนไป ภาวะทางเศรษฐกิจกำลังอึมครึมสูง ความจำเป็นในการครองชีพทำให้ทุกคนต้องดิ้นรน สตรีจึงต้องออกทำงานนอกบ้านมากขึ้น และความจำเป็นของรัฐบาลที่จะต้องวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างรีบเร่ง ก่อให้เกิดความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก จากการขยายตัวในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล และการขยายตัวในด้านอุตสาหกรรม ธุรกิจและบริการของเอกชน กระตุ้นให้สตรีสนใจที่จะหารายได้มาจุนเจือครอบครัว (กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, 2514 : 1)

จากการสำรวจความเห็นของสตรีที่ออกไปทำงานนอกบ้านของกรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย ถึงการประกอบอาชีพของสตรีทั่วประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2514 พบว่า สตรีทำงานนอกบ้านจำนวนกว่าร้อยละ 90 ทำงานเนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ (สินี กมลนาวัน, 2514 : 7-8)

แรงงานสตรีแบ่งได้เป็นสองกลุ่ม คือ แรงงานในเมือง และแรงงานในชนบท แรงงานสตรีในชนบทมักเป็นแรงงานภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นแรงงานที่ช่วยเหลือครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง (คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี, 2523 : 50) ส่วนแรงงานในเมืองนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ แรงงานสตรีที่มีความรู้สูงซึ่งจะรับราชการ ทำงานวิชาชีพ และการจัดการเป็นส่วนใหญ่ และมีสตรีจำนวนไม่น้อยที่มีบทบาทในการประกอบอาชีพชั้นสูงในวงธุรกิจ ส่วนแรงงานสตรีอีกกลุ่มเป็นแรงงานของสตรีที่มีความรู้ต่ำที่เคลื่อนย้ายมาจากชนบท ทั้งนี้เนื่องจากการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติฉบับต่าง ๆ ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจไปเป็นอุตสาหกรรมธุรกิจการค้า และการบริการ ประกอบกับการทำนาไม่ได้ผล มีส่วนผลักดันให้สตรีในชนบท เข้าสู่เมืองหลวง ซึ่งเป็นจุดใหญ่ทางด้านอุตสาหกรรม และโรงงานอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในเขตชานเมือง จากตัวเลขภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง พ.ศ. 2513 พบว่าอัตราส่วนการเข้าสู่แรงงานของหญิงมีประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ ของอาชีพในภาคเอกชนเกือบทั้งหมด ได้แก่อาชีพพนักงานขาย ซึ่งปรากฏว่าสตรีมีอาชีพนี้ถึง 55 เปอร์เซ็นต์ และประเภทงานบ้านและงานหัตถกรรมก็เป็นสตรีถึงร้อยละ 88

สตรีเป็นลูกจ้างรัฐบาลน้อยกว่าเป็นลูกจ้างภาคเอกชน เมื่อพิจารณาตามสาขาวิชาชีพพบว่า ร้อยละ 80 ของพยาบาลเป็นสตรี และ 3 ใน 4 ของครูในโรงเรียนรัฐบาล และ 3 ใน 5 ของครูโรงเรียนราษฎร์ เป็นครูสตรี แต่ว่าข้าราชการระดับบริหารในระดับสูงเป็นสตรีเพียงร้อยละ 6 และร้อยละ 12 ในภาคธุรกิจเอกชน (จีระ หงส์ลดารมภ์, 2526 : 3-4)

การเข้าสู่แรงงานจำนวนมากของสตรี ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎหมายคุ้มครองแรงงานสตรี ใน พ.ศ. 2501 และต่อมาโดยคำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 103 ลงวันที่ 13 มีนาคม 2515 กำหนดการใช้แรงงานสตรี โดยกำหนดเวลางาน ชนิดของงานที่ห้ามสตรีทำ กำหนดอายุสตรีซึ่ง

นายจ้างจะรับเข้าทำงานตามรายละเอียดในประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง "การคุ้มครองแรงงานสตรี" (วงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2525 : 189-191)

2.1.4 สถานภาพทางการเมืองการปกครอง

บทบาททางการเมือง การปกครองของสตรี ปรากฏชัดเจนมากขึ้นเป็นลำดับ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ผลจากระบอบประชาธิปไตย ทำให้มีกฎหมายเลือกตั้งฉบับแรกเริ่มใช้ ใน พ.ศ.2476 บัญญัติให้ชายและหญิงมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกัน ทั้งสิทธิในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และการสมัครรับเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามแม้ว่าสตรีจะได้รับสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมชายทางนิตินัย แต่ในช่วงแรก ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ.2475 ถึง พ.ศ.2492 ได้มีการเลือกตั้งและแต่งตั้งผู้แทนราษฎรตามการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญ 11 ครั้ง ปรากฏว่าในช่วงเวลาดังกล่าว มีสตรีเป็นผู้แทนราษฎรเพียง 1 คน เมื่อ พ.ศ.2492 คือ นางอรพิน ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นเวลานานถึง 17 ปี หลังจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้สิทธิแก่สตรีไว้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2525 : 17)

ในปี พ.ศ.2498 ได้มีการประกาศการใช้กฎหมายพรรคการเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก มีผลให้มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมากมาย เปิดโอกาสให้สตรีไทยมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น เช่น พรรคกรรมกร ได้แต่งตั้ง นางไคล ชุนหัจันท์ เป็นเลขาธิการพรรค ส่วนพรรคสงเคราะห์อาชีพช่วยชาวนา และการกุศล แต่งตั้งให้ นางสาววัฒนา ศรีเงิน เป็นเลขาธิการพรรค และนางอรพิน ไชยกาล ได้เข้าสังกัดเป็นสมาชิกพรรคมนังคศิลา (กนลา สุขพานิช, 2530 : 140)

ในการเลือกตั้งครั้งต่อ ๆ มา มีสตรีได้รับเลือกตั้งดังนี้ คือ ใน พ.ศ.2494 จำนวน 3 คน พ.ศ. 2500 จำนวน 1 คน และ 2512 จำนวน 6 คน แม้ว่าในระหว่าง พ.ศ.2475-2516 จะไม่ปรากฏว่าจะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีเกินกว่า 10 คน ก็นับว่ามีอัตราส่วนที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ แต่ยังคงไม่มีสตรีคนใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลชุดใด (บุญเต็ม ไพเราะ, 2519 : 265-267)

แม้ว่าสตรีจะสมัครรับเลือกตั้งเป็นจำนวนน้อย แต่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนมาก ในปี พ.ศ.2500 มีสตรีไปลงคะแนนเลือกตั้งประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์

ของผู้ไปเลือกตั้ง และคิดเป็น 34 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนสตรีทั้งหมดที่มีสิทธิเลือกตั้ง และใน พ.ศ. 2512 มีสตรีไปลงคะแนนเลือกตั้ง 43 เปอร์เซ็นต์ ของผู้ไปลงคะแนนทั้งหมด (ธนวดี ท่าจีน, 2532 : 36) นับว่าสตรีมีความสนใจไปเลือกตั้งเพิ่มขึ้น

ส่วนในด้านการปกครองระดับท้องถิ่น กล่าวได้ว่ามีส่วนร่วมน้อยในด้านการเป็นผู้นำท้องถิ่น เพราะจากพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2457 บัญญัติไว้ว่า ผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นชายไทย ซึ่งเป็นการปิดโอกาสให้สตรีเป็นผู้นำท้องถิ่น และเมื่อกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศระเบียบว่าด้วยคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน พ.ศ.2508 ปรากฏว่า มีสตรีเป็นกรรมการพัฒนาหมู่บ้านจำนวนมาก และใน พ.ศ.2515 มีการจัดระบบการปกครองท้องถิ่นในรูปสภาตำบล คณะกรรมการสภาตำบลก็ไม่ปรากฏว่ามีสตรี (ไพรัตน์ เตชะรินทร์, 2525 : 19)

2.1.5 สถานภาพทางกฎหมาย

ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิชายและหญิงเท่าเทียมกันการปกครอง ในระบอบใหม่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายเดิมให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบ ประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่สำคัญเกี่ยวกับสถานภาพสตรี คือ การยกเลิกการใช้กฎหมายลักษณะตัวเมียมาเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยครอบครัวและมรดก ได้ตราขึ้น ใ้เมื่อ 7 มีนาคม พ.ศ.2475 และให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2478 (มาลี พฤษฯ พงศาสิทธิ, 2527 : 194) มีข้อบัญญัติที่มีสาระน่าสนใจดังนี้

มาตรา 19 บัญญัติว่า "เมื่อมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์ บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์ และบรรลุนิติภาวะ" แสดงว่า ชายและหญิงบรรลุนิติภาวะเมื่ออายุยี่สิบปีเท่ากัน

มาตรา 20 บัญญัติว่า "ผู้เยาว์ย่อมบรรลุนิติภาวะเมื่อทำการสมรส หากการสมรสนั้นทำได้ เมื่อฝ่ายชายผู้เยาว์อายุสิบเจ็ดปี และฝ่ายหญิงผู้เยาว์มีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว"

มาตรา 1437 บัญญัติว่า "บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ในอำนาจปกครองของบิดา มารดา อำนางปกครองนั้นอยู่กับบิดา" ซึ่งเป็นการให้สิทธิบิดาไว้มากกว่ามารดา

มาตรา 1445 บัญญัติว่า "การสมรสจะทำได้เมื่อชายมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ และหญิงมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว"

มาตรา 1475 บัญญัติว่า "การหมั้นจะทำให้เมื่อชายมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ และหญิงมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์แล้ว"

ตามบทบัญญัติมาตราที่ 20 มาตรา 1445 และมาตรา 1475 ชี้ให้เห็นว่า กฎหมายได้ให้สิทธิชายทำการสมรสได้เมื่ออายุ 17 ปี และหญิงอายุ 15 ปี ซึ่งต่อมามีการคัดค้านว่าหญิงมีอายุน้อยเกินไป และได้แก้ไขให้เป็นอายุ 17 ปี ในภายหลัง

ในด้านทรัพย์สินของคู่สมรสนั้น มาตรา 1468 บัญญัติว่า "สามีเป็นผู้จัดการสินบริคณห์ เว้นแต่ในสัญญาก่อนการสมรสจะได้กำหนดให้ภรรยาเป็นผู้จัดการ หรือให้จัดการร่วมกัน" กฎหมายมาตรานี้ได้ให้สิทธิแก่สามีเป็นผู้จัดการทรัพย์สินอย่างเต็มที่ แม้ว่าจะเปิดโอกาสว่า ให้ภรรยาเป็นผู้จัดการได้ หากทำสัญญาไว้ก่อนการสมรส เพราะว่ามีบทบัญญัติอื่น ๆ ที่ทำให้ภรรยาจะกระทำเช่นนั้นไม่ได้ คือ มาตรา 1459 บัญญัติว่า "ข้อความใดในสัญญาก่อนการสมรสไม่มีผลเกี่ยวกับบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริต" มาตรา 38 บัญญัติว่า "ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติทั้งหลายต่อไปนี้ หญิงมีสามีถ้ามิได้รับอนุญาตจากสามี เขาอาจทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะผูกพันสินบริคณห์ได้ไม่การใดอันกระทำลงฝ่าฝืนบทบัญญัตินี้ ท่านว่าเป็นโมฆียะ" เรื่องการให้อำนาจสามีมีอำนาจจัดการสินบริคณห์แต่เพียงผู้เดียว ทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบมาก จึงมีการแก้ไขในเวลาต่อมา

มาตรา 1451 บัญญัติให้สามีเป็นหัวหน้าคู่ครอง เป็นผู้เลือกที่อยู่อาศัย

มาตรา 1500 ให้สิทธิแก่ภรรยาเท่าเทียมกับสามีในการอ้างเหตุหย่าได้ทุกข้อ ยกเว้นข้อที่ว่า ภรรยาไม่คู่สมหรือหย่าได้ ถ้าสามีมีคู่สม ภรรยาจะฟ้องหย่าไม่ได้ จะฟ้องหย่าได้ก็ต่อเมื่อสามีเลี้ยงดูยกย่องหญิงอันฉินภรรยาเท่านั้น (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 144-125) แม้ว่าสตรียังมีข้อเสียเปรียบชายในด้านกฎหมายหลายประการ แต่เมื่อเปรียบกับกฎหมายลักษณะผิวเมียเดิมแล้ว เห็นได้ชัดว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิมมาก นอกจากนี้สตรียังได้มีโอกาสเข้ารับราชการ ด้วยมีการแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2485 ให้ตัดคำว่า ชาย ออกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลออก และการแก้ไขพระราชบัญญัติในกระทรวงอื่น ๆ อีกเพื่อ

เปิดโอกาสให้สตรีเข้าทำงาน แต่ในบางตำแหน่งหน้าที่ที่ยังคงสงวนสิทธิเปิดโอกาสให้แก่ชายเท่านั้น เช่น ตำแหน่งปลัดอำเภอ, อัยการ และผู้พิพากษาศาลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ศาลคดีเด็กและเยาวชน (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 124)

2.2 สถานภาพสตรีตั้งแต่ พ.ศ.2517-2530

2.2.1 สถานภาพทางครอบครัว

2.2.1.1 ในฐานะบุตรสาว บุตรสาวในสังคมชนบทแต่งงานเมื่อมีอายุน้อยกว่าบุตรสาวในสังคมเมือง และบุตรสาวในสมัยนี้จะแต่งงานช้ากว่าในสมัยก่อน อายุที่เหมาะสมในการสมรสตามความคิดเห็นของคนในสมัยนี้ก็คือ ชายควรมีอายุระหว่าง 20-30 ปี หญิงมีอายุระหว่าง 21-25 ปี ชายสามารถแต่งงานได้ทุกวัย แต่หญิงที่อายุเกิน 50 ปี ไม่ควรแต่งงานแล้ว (ภัสสร ลิมานนท์, 2529 : 106) หญิงสาวสามารถเลือกคู่ครองเองตามความสมัครใจ แต่เมื่อตกลงจะแต่งงานกัน ต้องให้พ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงยอมรับจึงแต่งงานกันได้ (ภัสสร ลิมานนท์, 2529 : 107)

ความคิดที่เปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด คือผู้หญิงสมัยนี้คิดว่าไม่จำเป็นต้องแต่งงาน และการแต่งงานมีครอบครัวเป็นภาระค่อนข้างมาก อายุของการแต่งงานนั้นช้าลงกว่าก่อน และมีอัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้น นอกจากนี้มีการอยู่กินเฉย ๆ ระหว่างชายและหญิง โดยไม่ต้องมีพันธะผูกพัน ซึ่งแตกต่างกับการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาที่ปฏิบัติโดยทั่วไป (ภัสสร ลิมานนท์, 2529 : 110)

สำหรับการเลือกคู่ครองนั้น หญิงสามารถไปเที่ยวกับชายได้ ถ้าอายุถึงวัยอันควร เช่น เรียนเกิน ม.ศ.5 หรือกำลังทำงานอยู่ ผู้ปกครองไม่ขัดขวาง แต่ถ้าหญิงใดเปลี่ยนคู่ครองเป็นประจำหรือชอบเที่ยวกับชายมากเกินไปหลายตา ก็ยังถูกติฉินนินทา ส่วนชายจะมีคู่ครองหลายคนก็ไม่ถือว่าเป็นเสียหายอะไร เพราะถือว่าเป็นเรื่องของผู้ชาย (จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2532 : 50)

บุตรสาวในสังคมเมืองมีระดับการศึกษาสูงกว่าบุตรสาวในครอบครัวชนบท บุตรสาวของครอบครัวชนบทจะออกจากโรงเรียนเมื่ออายุน้อยเพื่อช่วยบิดามารดาทำงานในบ้าน ทำงานในไร่ นา ในขณะที่บุตรสาวในครอบครัวสังคมเมืองยังคงศึกษาต่อไปในโรงเรียน บุตรสาวในครอบครัวของสังคมไทยปัจจุบันมีบทบาทอย่างสำคัญในเศรษฐกิจของครอบครัวโดยเข้าช่วยเหลือครอบครัว

ทำงานอาชีพมากขึ้น บุตรสาวมีบทบาทสำคัญในเรื่องอื่น ๆ มากขึ้น เพราะเป็นผู้หนึ่งที่หารายได้ให้ครอบครัว อำนาจในการตัดสินใจภายในบ้านย่อมมีมากขึ้น (บุญเติม ไพเราะ, 2516 : 90-91)

2.2.1.2 ในฐานะภรรยา สตรีไทยในสังคมเมืองยังคงเป็นแม่บ้าน ทำหน้าที่ดูแลบ้าน เลี้ยงลูก และทำงานหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัว ภรรยาในสังคมเมืองจำนวนมาก ต้องทำงานหารายได้ เพราะเศรษฐกิจบังคับ ทำให้ภรรยามีอำนาจในการตัดสินใจมากยิ่งขึ้น เช่น มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจในเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว การตัดสินใจ และสามารถออกงานสังคมเคียงข้างกับสามี (จุไรรัตน์ จันทรธำรง, 2530 : 340)

ส่วนภรรยาในครอบครัวชนบทนั้นมีบทบาทในการหารายได้มาสู่ครอบครัวมานานแล้ว และคงดำเนินบทบาทนี้เหมือนเดิม ภรรยาในชนบททำหน้าที่ควบคุมค่าใช้จ่ายภายในบ้าน และได้รับสิทธิปกครองทรัพย์สินเท่าเทียมกันกับสามีในทางปฏิบัติมานานแล้วเช่นกัน (บุญเติม ไพเราะ, 2516 : 94-95)

โดยทั่วไปสังคมไทยนิยมให้สามีมีอายุมากกว่าภรรยา หรืออย่างน้อยทั้งสองฝ่ายมีอายุเท่ากัน เนื่องจากประเพณีไทยถือว่าสามีเป็นผู้นำครอบครัว แต่สตรีไทยที่แต่งงานกับชายที่อายุน้อยกว่าก็มีอยู่บ้าง เช่นเดียวกับสตรีสมัยก่อน สตรีส่วนใหญ่ในสมัยนี้ดูเหมือนจะไม่ถือว่าการที่ผู้ชายเคยมีภรรยาอื่นมาก่อนเป็นเรื่องเสียหายจนสมรสด้วยไม่ได้ ผู้ชายที่เคยสมรสมาแล้วแต่ได้เลิกกับภรรยาโดยเด็ดขาด และถูกต้องตามกฎหมาย หรือผู้ชายที่เคยมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นมาก่อน แต่ไม่เคยแต่งงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ก็ดูไม่เป็นที่รังเกียจของสตรีหรือผู้ปกครองของฝ่ายสตรีแต่ประการใด (คณะอนุกรรมการพัฒนาบทบาทและกิจกรรมสตรี, 2523 : 53)

ถ้าหญิงใดแต่งงานแล้วก็ยังถือว่าต้องรักและซื่อสัตย์ต่อสามีคนเดียว ห้ามแบ่งความรักหรือไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายอื่น เพราะถือว่าผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง กฎข้อนี้ไม่รวมถึงสามี เพราะสามีมีสิทธิในการหาประสบการณ์ในเรื่องเพศ ไม่ว่าจะภรรยาจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม และไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหายอะไร แม้กฎหมายจะบัญญัติเป็นรูปผิดๆเดียวเมียเดียว แต่ในทางปฏิบัติมีภรรยาน้อยได้และไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ, 2532 : 52) อย่างไรก็ตาม หากสามีมีภรรยาน้อยก็เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชีวิตสมรสแตกร้างถึงการหย่าร้าง เพราะสตรีสมัยปัจจุบันไม่กลัวการหย่าร้างเท่ากับสตรีในสมัยก่อน สังคมไทยสมัยนี้เปิดโอกาสให้

หญิงได้รับการศึกษาเท่าเทียมชาย มีวิชาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ไม่ต้องคอยให้สามีเลี้ยงดูอย่างแต่ก่อน ทำให้มีอิสระภาพในการตัดสินใจในชีวิต ไม่ต้องอยู่ในโอวาทของสามี ดังนั้น เมื่อไม่พอใจก็อาจขอหย่าได้ ปัจจุบันการหย่าร้างในสังคมไทยมีมากกว่าเดิม หญิงที่หย่าสามีแม้จะยังถูกสังคมรังเกียจอยู่บ้างก็มีโอกาสที่จะแต่งงานใหม่ได้ง่ายกว่าในสมัยก่อน ถ้าไม่แต่งงานใหม่ก็สามารถเลี้ยงตัวเลี้ยงลูกได้ (สภาสตรีแห่งชาติ, 2516 : 158)

ในทางกฎหมายภรรยาจะมีสิทธิไม่มากนัก แต่ในทางปฏิบัติหญิงไทยมีอำนาจและมีอิทธิพลสูงในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ร่วมกับสามี ยิ่งอยู่ในบ้านแล้วหญิงมีอำนาจและอิทธิพลสูง ด้วยเหตุนี้สามี จำนวนไม่น้อยต้องสูญเสียเกียรติยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง ทรัพย์สิน เงินทอง และอำนาจ เพราะภรณานั้นเอง ภรรยาไทยเป็นผู้ถือเงิน และเป็นผู้ตัดสินใจในการจัดซื้อสิ่งต่าง ๆ (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ, 2532 : 74)

2.2.1.3 ในฐานะมารดา ย่าและยาย

กล่าวคือ ในบทบาทหน้าที่หลัก คือความเป็นภรรยาของสามี ต้องทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลความเรียบร้อย กิจการงานในบ้าน เอาใจสามีคอยปรนนิบัติจัดหาอาหาร ส่วนบทบาทในการเป็นแม่ของลูก ก็ต้องพยายามเลี้ยงลูกให้ได้ดีที่สุด อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม คุณธรรม กิริยา มารยาท ให้เป็นคนดีแก่วงศ์สกุล ทั้งนี้ต้องใช้เวลาใกล้ชิดลูก เป็นเพื่อนลูก คอยพ่่าสอน ตลอดจนถึงการศึกษาของลูก บางครอบครัวการสอนการบ้านลูกตกอยู่กับมารดาเพียงคนเดียว นอกจากนั้น มารดาบางคนยังต้องทำงานนอกบ้านหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ผู้หญิงบางคนมีความพากเพียรพยายาม อุตสาหะ หาวิชาความรู้ใส่ตัวอีก บางคนเรียนภาคค่ำหรือภาค บัณฑิต บางคนเรียนศึกษาผู้ใหญ่ ถ้าจะพิจารณาเฉพาะในหมู่ผู้หญิงที่มีการศึกษาสูงแล้วผู้หญิงเหล่านี้ยังมีบทบาทในทางสังคมอีกมากมาย เช่น เป็นสมาชิกของชมรมหรือสมาคม เป็นกรรมการในหน่วยงานราชการและเอกชนต่าง ๆ (นวลจันทร์ ทัดชัยกุล, 2532 : 41)

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ครอบครัวในสังคมไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ แต่สถานภาพของย่าและยาย ก็ยังคงมีความสำคัญและได้รับการยกย่องเหมือนเดิม เพราะสังคมไทยยังคงมีความผูกพันทางสายโลหิตและเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโสอยู่ บิดามารดามักจะรักห่วงใยลูกของตนเสมอ ถึงแม้ว่าจะสมรสและแยกครอบครัวไปแล้วก็ตาม พ่อแม่ มักจะติดตามไปดูแลลูกของตนเสมอ ถึงแม้ว่าจะสมรสและแยกครอบครัวไปแล้วก็ตาม พ่อแม่ มักจะติดตามไปดูแลลูก

ครั้งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งหรือความไม่พอใจระหว่างเขยสะใภ้ได้ (จางง์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2532 : 71) บทบาทที่สำคัญที่มักจะมีข้อขัดแย้งกัน ก็คือ บทบาทของแม่ผัว - ลูกสะใภ้ ในปัจจุบัน บุคลิกภาพของแม่ผัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่นเดียวกับลูกสะใภ้ ทั้งแม่ผัวและลูกสะใภ้แต่เดิมไม่มีอาชีพนอกบ้าน อยู่กับบ้านร่วมกันทั้งวัน โอกาสที่จะเห็นข้อบกพร่องของกันและกันมีมาก มีค่านิยมเหมือนกัน มีบุคคลที่ตนจะต้องแบ่งปันความรักความเอาใจใส่ร่วมกัน มีเกณฑ์ปรารภนาคุณสมบัติสตรีตรงกัน คือต้องเป็นแม่เหี้ยแม่เรือนดี ต่อมาลูกสะใภ้เป็นหญิงรุ่นที่มีการศึกษาเล่าเรียนสูง มีอาชีพทำงานนอกบ้าน นำรายได้มาสู่ครอบครัว งานอาชีพมีส่วนช่วยให้เป็นคนมีประโยชน์และเป็นอิสระ ส่วนที่เป็นเรื่องของครอบครัวอาจต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เคยดำน้ำพริกเชี่ยวชาญขนาดคนฟังเสียงโกลกแล้วรู้ว่าเป็นคนขยัน อาจต้องซื้อน้ำพริกแกงสำเร็จหรือแกงสำเร็จรูปมาเป็นอาหารเย็น หรือผูกปิ่นโตเป็นเดือน สิ่งเหล่านี้ในสายตาของแม่ผัวอาจเห็นว่าลูกสะใภ้ใช้ไม่ได้ ขาดคุณสมบัติของแม่บ้านที่ดี แม่ผัวและลูกสะใภ้มีวิถีการใช้เวลาแรงงานและเงินต่างกัน ถ้าแยกครัวกันมักไม่มีปัญหา เพราะต่างคนต่างอยู่ต่างฝ่ายต่างเป็นอิสระในการครองเรือน และดำเนินชีวิตประจำวันตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม และดีสำหรับตน แต่ถ้าอยู่ครัวเดียวกันก็ต้องปรับตัวปรับใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย แม่ผัว ลูกสะใภ้ รุ่นถัดมาคือในปัจจุบัน ทั้งสองฝ่ายมีความรู้ความสามารถทัดเทียมกัน เข้าใจในบทบาทของตน แม่ผัวก็มีอาชีพนอกบ้าน ลูกสะใภ้ก็มีอาชีพนอกบ้านเช่นเดียวกัน ต่างคนต่างอยู่ ถ้าจะชอบหน้าหรือไม่ชอบหน้ากันไม่ใช่เพราะอยู่ในฐานะแม่ผัวกับลูกสะใภ้ แต่เป็นเรื่องของมนุษยสัมพันธ์ตามธรรมดา สู้แล้วแต่บุคลิกภาพของทั้งสองฝ่าย

สถานภาพแม่ผัวไม่เหมือนกันทุกราย บางรายไม่ได้อยู่ในฐานะแม่บ้าน แต่เป็นผู้อาศัย เพราะลูกชายหาเลี้ยงแม่ผัวชนิดนี้ลูกสะใภ้ไม่ยอมเป็น "ลูกไก่" ยิงเงินทองผิดเตองหาไม่พอกิน อาจคิดว่าแม่ผัวเป็นตัวเพิ่มภาระ บางรายตรงกันข้าม แม่ผัวเป็นใหญ่ในบ้านมาแต่เดิม ไม่ยอมลดตำแหน่งตัวเองไม่ต้องฟังลูกชาย แลก็มีเงินเป็นของตนเอง ทำให้ลูกสะใภ้เกรงกลัว เพราะอาจจะไม่ได้รับมรดก ความเป็นแม่ผัวตัวอิจฉา มักบรרהาเมื่อเป็นย่า เป็นเมียเป็นแม่ลูกสะใภ้แข่งได้ แต่เป็นย่ายังตามไม่ทัน ย่าจึงภาคภูมิใจกับตำแหน่งใหม่ ไม่รู้สึกว่ามีคู่แข่ง (สมศรี สุกุมลันท์, 2529 : 80-81)

2.2.2 สถานภาพทางการศึกษา

จากรายงานการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย ปีการศึกษา 2517 พบว่า สตรีที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงชั้นอุดมศึกษา ในแขนงวิชาต่าง ๆ มีจำนวนใกล้เคียงกับบุรุษ และสตรีมีส่วนเกี่ยวข้องในวงการศึกษามากกว่าบุรุษ เพราะจำนวนผู้ที่เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรี เมื่อรวมทุกระดับแล้วเป็นหญิงมากกว่าชาย และจำนวนอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เป็นหญิงมากกว่าชาย ดังนั้นในวงการศึกษานี้ อาจกล่าวได้ว่า สถานภาพและบทบาทสตรีต่อวงการศึกษามีเท่าเทียมกับบุรุษ อย่างไรก็ตาม สถิตินักเรียน นิสิต นักศึกษา ในสาขาวิชาต่างๆ ยังคงมีความแตกต่างกัน สาเหตุเนื่องมาจาก ความต้องการของตลาด, ความเชื่อถือของสังคม ลักษณะอาชีพ เช่นจำนวนนิสิตนักศึกษาในสาขามนุษยศาสตร์ เป็นหญิงมากกว่าชายอย่างเด่นชัด แต่ในสาขาวิจิตรศิลป์ วิศวกรรมศาสตร์ และเกษตรศาสตร์ มีจำนวนนิสิต นักศึกษาชายมากกว่าหญิง (ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ, 2519)

สำหรับสถิติในปี พ.ศ. 2520 แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงสำเร็จการศึกษาน้อยกว่าชายทุกระดับ ยกเว้นระดับมัธยมปลาย และกรมการฝึกหัดครู และจากรายงานการศึกษา และรายงานครู พ.ศ. 2521 สายสามัญ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี แสดงให้เห็นว่า นักเรียนหญิงมากกว่านักเรียนชาย และในการสำรวจสำมะโนประชากร ปี 2523 พบว่าคนไทยที่มีอายุมากกว่า 10 ปีขึ้นไป เป็นผู้ไม่รู้หนังสือ ร้อยละ 10.4 ปรากฏว่าเป็นชายเพียง 1 ใน 3 ส่วน หญิงนั้นเป็นผู้ไม่รู้หนังสือมากกว่าชายถึงเท่าตัว หรือ 2 ใน 3 ของผู้ไม่รู้หนังสือ (อุณา นพคุณ, 2530 : 116)

จากการศึกษาสถิติของการอยู่ในระบบโรงเรียนของหญิงไทย เราจะได้ภาพรวมว่า ผู้หญิงไทยได้รับสิทธิทางการศึกษาเท่าเทียมชาย แต่จำนวนผู้หญิงที่ไม่รู้หนังสือยังคงมีอัตราที่มากกว่าชาย แม้ว่าจะลดลงเรื่อย ๆ สาเหตุดังกล่าวอาจเนื่องมาจากค่านิยมของประชาชนตั้งแต่ในอดีตที่คิดว่าผู้ชายต้องทำงานนอกบ้าน หาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เพราะฉะนั้น ควรเป็นผู้ได้รับการอบรมให้เล่าเรียนหนังสือ ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ต้องอยู่บ้านและเลี้ยงลูก ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องรู้หนังสือ (คณะอนุกรรมการพัฒนาบทบาทและกิจกรรมสตรี, 2523 : 118) แม้ปัจจุบันที่รายได้เป็นเรื่องสำคัญของทุกครอบครัว สำหรับครอบครัวที่ยากจน พ่อแม่จะต้องอาศัยแรงงานของลูก ๆ ช่วยหา

รายได้ ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าชุดนักเรียน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เพิ่มภาระให้แก่ผู้ปกครองทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น ถ้าจะต้องเลือกระหว่างลูกผู้หญิงกับลูกผู้ชาย ว่าใครจะเป็นผู้ได้ไปโรงเรียน พ่อแม่ส่วนมากจะเลือกให้ลูกชายไปโรงเรียน เพราะคิดว่าต่อไปในอนาคต ลูกผู้หญิงจะเป็นสะใภ้บ้านอื่น พ่อแม่จะพึงพาลูกชายได้มากกว่า (อุ้นตา นพคุณ, 2530 : 118)

แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะสตรีด้วยกันแล้ว จะมีความเหลื่อมล้ำในการได้รับการศึกษา สตรีที่อยู่ในเมืองมีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้มากกว่าสตรีในชนบท ทำให้มีความก้าวหน้าในการทำงาน และมีประสิทธิภาพในการทำงานต่างกัน เด็กหญิงในชนบทมักจะต้องช่วยครอบครัวในด้านเศรษฐกิจ ทำให้ไม่สามารถเรียนต่อในระดับสูงขึ้น หรือไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา เนื่องจากความจำกัดของสถานศึกษา ทำให้เด็กหญิงเหล่านี้เข้าสู่ตลาดแรงงานทันทีที่จบชั้นประถมศึกษา สำหรับเด็กหญิงในเมืองนั้น ความจำกัดในเรื่องสถานศึกษาแทบจะไม่มี และในเมืองต้องการแรงงานที่ส่วนใหญ่ไม่ใช่แรงงานในครอบครัว (คณะอนุกรรมการพัฒนาบทบาทและกิจกรรมสตรี, 2523 : 123)

ในยุคปัจจุบันหญิงมีสิทธิเข้ารับการศึกษานานเกือบทุกสถาบันการศึกษา และมีอัตราส่วนของสตรีที่สำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษามากขึ้นเป็นลำดับ แต่ในสถาบันการศึกษาบางสถาบันก็ไม่รับสตรีเข้าศึกษา เช่น โรงเรียนนายร้อยตำรวจ และโรงเรียนนายร้อย จปร. (นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล, 2532 : 36)

มาลี พุกษ์พงศาวิไล ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาไทยในปัจจุบันว่า ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดสิทธิของหญิงทางการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษา แต่ในระดับอุดมศึกษาระเบียบการสอบคัดเลือกบุคคลเข้ารับการศึกษานิสิตในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐมีลักษณะจำกัดสิทธิและเลือกปฏิบัติต่อนักศึกษาหญิง 3 ลักษณะ คือ

1. ห้ามนักศึกษาหญิงเข้ารับการศึกษานิสิตในบางคณะ
2. รับนักศึกษาชายมากกว่านักศึกษาหญิง
3. ระบุจำนวนนักศึกษาชายและหญิงที่รับไว้เท่ากัน

นอกจากระเบียบการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐจะจำกัดสิทธิของนักศึกษาหญิงแล้ว ยังปรากฏว่าหญิงยังถูกจำกัดสิทธิโดยระเบียบการรับนักศึกษาของกระทรวงกลาโหม

และกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ไม่ให้เข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นประถม และสัญญาบัตรของโรงเรียนเหล่านี้ นอกจากนี้ยังถูกจำกัดสิทธิมิให้เข้าศึกษาในโรงเรียนกุลการรักษ ของกรมศุลกากร และโรงเรียนป่าไม้ของกรมป่าไม้ด้วย จากระเบียบดังกล่าว สิทธิและโอกาสของหญิงที่จะเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาของรัฐถูกจำกัดให้มีทางเลือกน้อยกว่าชาย

ปัจจัยสำคัญที่จำกัดสิทธิทางการศึกษาของหญิงมีรากฐานมาจากทัศนคติ และค่านิยมที่เห็นว่า บทบาทที่สำคัญที่สุดของหญิง คือการเป็นเมีย และแม่ ดังนั้นหน้าที่หลักคือการทำงานบ้าน อบรมเลี้ยงลูก ตลอดจนดูแลทุกข์สุขของคนในครอบครัว ส่วนชายต้องทำมาหาเลี้ยงครอบครัว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประกอบอาชีพ แนวความคิดเช่นนี้ทำให้เกิดการจำกัดสิทธิทางการศึกษาของหญิง ต่อมาเมื่อมีการคัดค้าน การจำกัดสิทธิต่าง ๆ ก็ผ่อนคลายลง แต่ยังไม่เปิดโอกาสให้สิทธิเล่าเรียนได้ทุกสาขาวิชายังคงมีการจำกัดสิทธิว่าสาขาวิชานี้เหมาะสำหรับหญิง เช่น พยาบาลศาสตร์ คหกรรมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสาขาวิชาที่สืบทอดบทบาทของสตรีมา แต่ดั้งเดิม คือมีหน้าที่รับใช้บริการและอบรมสั่งสอนแก่บุคคลในครอบครัว ส่วนวิชาอื่น ๆ ที่อ้างว่าต้องใช้สติปัญญา ความสามารถหรือผลกำไร เช่น แพทย์ศาสตร์ นิติศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ฯลฯ ก็สงวนไว้สำหรับการศึกษาของเพศชายโดยเฉพาะ ซึ่งก็เป็นการสืบทอดบทบาทดั้งเดิมของชายที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำชะตาชีวิตของทุกคนในครอบครัวนั่นเอง (มาลี พฤษพงษ์สาวลี, 2530 : 260)

นอกจากปัจจัยเรื่องค่านิยมดั้งเดิมแล้วพบว่า ความต้องการของตลาดแรงงานมีการกำหนดว่า งานลักษณะนี้ต้องเป็นงานของผู้ชาย เพราะเป็นงานที่ต้องใช้ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว การกล้าตัดสินใจเป็นงานเสี่ยงอันตราย ต้องใช้ฝีมือ ในขณะที่งานอีกประเภทหนึ่งเป็นงานของผู้หญิง เพราะต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วน ความอ่อนโยน ซึ่งนอกจากบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับลักษณะงานแล้วสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ก็มีส่วนเป็นอย่างมากในการกำหนดตลาดงานของเพศหญิงหรือชาย สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ได้แก่ ความสะดวก ความปลอดภัย อันตราย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อันตรายทางเพศที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มาลี พฤษพงษ์สาวลี, 2530 : 261)

3. สถานภาพทางเศรษฐกิจและแรงงาน

ผลจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นตัวกำกับในการเร่งรัดพัฒนาประเทศ ทำให้รายได้ของประเทศต่อปีเพิ่มขึ้นตามเป้าหมาย แต่การกระจายรายได้ระหว่างภูมิภาคยังคงแตกต่างกันอยู่มาก เพราะแผนพัฒนามุ่งเน้นการเพิ่มรายได้มากกว่าการกระจายรายได้ และสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงชีวิตทันสมัยตามอารยธรรมตะวันตก อันมีผลให้เกิดความคาดหวังในชีวิตเกินกว่าที่จะสนองได้ นอกจากนี้ ภาวะชะงักงันของเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2515-2517 อันเกิดจากวิกฤตการณ์น้ำมัน มีผลให้ครอบครัวส่วนใหญ่ในประเทศมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายทั้งในเมืองและชนบทสตรีจำนวนมากจึงถูกผลักดันให้เข้ามามีบทบาทอย่างชัดเจนในการหารายได้ช่วยครอบครัวเพิ่มเติมจากการรับผิดชอบงานบ้าน (ชัตติยา กรรณสูตร, ม.ป.ป.: 18)

ในปี พ.ศ.2518 ประเทศไทยมีประชากรประมาณ 42 ล้านคน ประมาณครึ่งหนึ่งเป็นสตรี และเข้ามาสู่ในกำลังแรงงานเกือบครึ่งหนึ่งของกำลังแรงงานทั้งประเทศใน พ.ศ.2523 ปรากฏว่าสตรีทำงานเพิ่มขึ้น 39,676,000 คน ภายในระยะเวลา 5 ปี นับว่าเป็นอัตราที่เพิ่มขึ้นที่เร็วมาก ซึ่งมีแนวโน้มว่าบทบาททางเศรษฐกิจของสตรีที่มีความสำคัญยิ่ง (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2525 : 133) สตรีในชนบทในวัย 11-19 ปี เข้าสู่กำลังแรงงานมากกว่าสตรีในเมือง เนื่องจากโอกาสที่จะศึกษาในชั้นสูงต่อไปไม่มีจึงเข้าสู่แรงงานทันที ลักษณะงานอาชีพของสตรีไทยจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาคที่อยู่อาศัย สตรีในเขตชนบททุกภาคมักมีอาชีพหลักทางการเกษตรและการค้า ในขณะที่สตรีที่อยู่ในเขตเทศบาลจะมีอาชีพทางอุตสาหกรรม จากรายงานการสำรวจ "สภาวะปัญหาและความต้องการของสตรีในชนบท ตามโครงการปรับปรุงการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสตรีของกรมการพัฒนาชุมชน" กระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่าสตรีในชนบทร้อยละ 88-68 ต้องการทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว งานที่ต้องการทำนั้นเป็นงานด้านเกษตรกรรมมากที่สุด รองลงไปคือ การค้าขายและบริการ สุดท้ายคือ อุตสาหกรรมในครัวเรือน สำหรับเรื่องเวลาที่ใช้ในการทำงาน สตรีชนบทใช้เวลาและปริมาณงานที่มากทุกด้าน ทั้งงานบ้านงานอาชีพและงานบริการชุมชน แต่ค่าตอบแทนเป็นตัวเงินที่ได้รับมาก่อนข้างน้อย

ส่วนแรงงานสตรีในเมืองเป็นแรงงานทางด้านอุตสาหกรรม ซึ่งแรงงานเหล่านี้เป็นแรงงานชั่วคราว และจ้างเป็นรายวัน ค่าตอบแทนต่ำ บุรุษและสตรีได้ค่าจ้างไม่เท่ากัน เพราะถือว่า

สตรีทำงานบอกว่าชาย (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2525 : 150) จากการศึกษาเรื่อง "สภาพการทำงานของลูกจ้างหญิงในงานก่อสร้างในกรุงเทพฯ" ชี้ให้เห็นว่า เนื่องจากแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมนี้ มักเป็นแรงงานไร้ฝีมือทำให้นายจ้างเอารัดเอาเปรียบได้โดยง่ายทั้งในเรื่องก่อสร้าง ชั่วโมงทำงาน วันหยุดและสวัสดิการอื่น ๆ ลูกจ้างหญิงจะถูกใช้งานอย่างหนัก และได้รับค่าตอบแทนต่ำ และมักทำงานเกินกำหนดเวลาทำงานปกติโดยได้รับค่าจ้างในช่วงโมงที่เกินกำหนดเวลาไปเล็กน้อย เพราะแรงงานเหล่านี้เป็นแรงงานชั่วคราว และจ้างเป็นรายวัน (วิชชุดา ทัฬหีพัฒน์, 2520 : 153) และรายงานตรวจศึกษาวิจัยของหญิงและเด็กในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของกรมแรงงาน พบว่าในวงการอุตสาหกรรมต่าง ๆ สถานประกอบการขนาดเล็กมักจะละเลยต่อการปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานโดยเฉพาะสิทธิพิเศษของแรงงานหญิง เช่นในอุตสาหกรรมทอผ้า สถานประกอบการขนาดเล็กมักจะละเลยต่อการปฏิบัติตามสิทธิลาคลอดของหญิงและละเลยต่อกฎเกณฑ์อื่น ๆ ที่บัญญัติไว้ในกฎหมายแรงงานด้วย ในกิจการก่อสร้างเกือบทุกแห่ง พบว่า ค่าจ้างระหว่างลูกจ้างชายและหญิงมักจะไม่เท่ากัน เพราะถือว่าหญิงทำงานเบากว่าชาย แต่ในหลายลักษณะ หญิงทำงานหนักที่ขัดต่อกฎหมายแรงงาน เช่น ในข้อห้ามไม่ให้ยกของหนักเกิน 30 กก. (คณะอนุกรรมการพัฒนาบทบาทและกิจการสตรี, 2523 : 61)

อัตราค่าตอบแทนแรงงานนั้น เมื่อพิจารณาระดับการศึกษา สรุปผลในปี พ.ศ.2523 ได้ว่า กลุ่มของผู้ไม่มีการศึกษาประมาณร้อยละ 33 ของแรงงานชายได้รับเงินเดือนถึง 2,500-3,000 บาท ในขณะที่แรงงานสตรีกลุ่มใหญ่ประมาณร้อยละ 60 ได้รับเงินเดือน 500-1,000 บาทเท่านั้น ในระดับปริญญาตรีเช่นเดียวกัน ร้อยละ 24 ของแรงงานในระดับการศึกษานี้ที่ได้รับเงินเดือน 4,000 บาท ในขณะที่แรงงานหญิงเพียง 4% เท่านั้นที่ได้รับเงินเดือนเท่านี้ เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจสรุปได้ว่า

1. โอกาสก้าวหน้าของสตรียังขึ้นอยู่กับข้อจำกัดทางทัศนคติทางสังคมอื่น ๆ มากกว่าการศึกษา หรือ

2. ความสามารถและประสิทธิภาพในการทำงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับการศึกษาเท่านั้น

(คณะอนุกรรมการพัฒนาบทบาทและกิจการสตรี, 2523 : 59-60)

ในเขตกรุงเทพมหานครนั้น สตรีที่ทำงานมี 2 ประเภท คือ

1. พวกที่ทำงานโดยใช้แรงกายน้อย (White Collar) ร้อยละ 28 แบ่งเป็นข้าราชการ และพนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือบริษัทมหาชนมีร้อยละ 17 และเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเอกชนร้อยละ 10.4

2. พวกที่ทำงานใช้แรงกายมาก (Blue Collar) มีถึงร้อยละ 72

สตรีที่ทำงานในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบกิจการภายในอาคาร ซึ่งมีประมาณร้อยละ 70 ได้แก่ ผู้ปฏิบัติวิชาชีพ วิชาการ และหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้ปฏิบัติงานเสมียนการค้า และส่วนที่ประกอบกิจการภายนอกอาคาร มีประมาณร้อยละ 30 ซึ่งได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสาขาต่าง ๆ ผู้ปฏิบัติงานการขนส่งและคมนาคม และส่วนใหญ่ของช่างหรือผู้ทำงานในกระบวนการผลิตและกรรมกร (ชาติทยา กรรณสูตร, 2519 : 146)

จากการที่มีสตรีจำนวนมากเข้าสู่แรงงานด้วยความรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องออกกฎหมายแรงงานเพื่อคุ้มครองสตรีใน พ.ศ.2505 โดยมีข้อบังคับว่า

1. ห้ามใช้สตรีทำงานที่อาจจะเป็นอันตราย เช่น งานใช้เลื่อยวงเดือน งานเหมืองแร่ที่ต้องทำไต่ดิน งานทำความสะอาดเครื่องจักร เครื่องยนต์ขณะกำลังทำงาน เป็นต้น

2. ห้ามใช้สตรีทำงานเกินกำหนด เช่น ห้าม ยก แบก หาม

ห้ามใช้สตรีทำงานบางสถานที่ เช่น สโมสรราตรี สถานเต้นรำ สถานฝึกสอนเต้นรำ สถานขายและเสพสุรา สถานอาบอบ นวด และโรงแรม โดยเฉพาะสตรีที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ที่ยังไม่สมรส

4. ห้ามใช้สตรีทำงานบางเวลา โดยเฉพาะเวลา 24.00-06.00 น. เว้นแต่งานที่มีลักษณะต้องทำติดต่อกันไป งานกะหรือที่มีลักษณะต้องทำติดต่อกันในระหว่างเวลาดังกล่าว (จิตขม วัชรเนตร, 2522 : 51-52)

แต่ในทางปฏิบัติ นั้น สตรียังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเต็มที่ มีสตรีจำนวนมากที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้างด้วยการกดค่าจ้าง และขาดความมั่นคงในอาชีพ เพราะมักถูกปลดออกจากงาน โดยนายจ้างอ้างว่า หญิงมีภาระทางครอบครัวในฐานะเป็นภรรยา หรือเป็นมารดาที่ต้องเลี้ยงดูบุตร นอกจากนี้หญิงซึ่งต้องการศึกษา ยังถูกหลอกลวงหรือชักนำให้ต้องทำงานเกี่ยวกับการขายบริการทางเพศ (คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, 2524 : 13)

โอกาสในการเข้าทำงานของหญิงในภาครัฐบาล พบว่า แต่เดิมหญิงไทยถูกจำกัดสิทธิมิได้รับราชการในตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง เช่น หญิงที่สำเร็จการศึกษานิติศาสตรบัณฑิต และผ่านการสอบของสำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ถูกจำกัดสิทธิมิให้สอบเป็นผู้พิพากษา และอัยการ หรือหญิงที่จบการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิตไม่มีสิทธิสอบเป็นปลัดอำเภอ

ต่อมาเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 มีการกำหนดมิให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายที่จำกัดสิทธิสตรีในทุก ๆ ด้านภายใน 2 ปี นับแต่วันประกาศใช้ระเบียบการสอบคัดเลือกผู้พิพากษา และอัยการ ซึ่งระบุว่ารับแต่เฉพาะชาย ถูกยกเลิกไป ปัจจุบันปรากฏว่ามีผู้พิพากษาหญิง จำนวน 50 คน ผู้ช่วยผู้พิพากษาหญิงจำนวน 14 คน อัยการหญิงจำนวน 73 คน และผู้ช่วยอัยการหญิง 12 คน (สำรวจเมื่อ พ.ย.2528)

ปัจจุบันสตรีถูกจำกัดสิทธิมิได้รับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. เจ้าพนักงานปกครอง 3 (เฉพาะตำแหน่งปลัดอำเภอ)
2. สมุหบัญชีอำเภอ 3
3. เจ้าหน้าที่ป่าไม้ 1
4. นายตรวจสรรพสามิต
5. เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ 1, 2 (ปฏิบัติงานควบคุมผู้ต้องขังชายและอื่น ๆ)
6. อนุศาสนาจารย์ 1 (ทำหน้าที่ให้การศึกษา อบรม เกี่ยวกับศีลธรรม และวัฒนธรรม

แก่ผู้ต้องขังหรือผู้รับการอบรม)

โอกาสของหญิงในการเข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจเมื่อเปรียบเทียบกับโอกาสในการเข้ารับราชการนั้น พบว่าหญิงยังมีโอกาสน้อยลงอีกในการเข้าทำงานในรัฐวิสาหกิจ ดังจะเห็นได้จากอัตราส่วนระหว่างพนักงานชาย และพนักงานหญิง ในปี 2523 เป็น 70 : 30 อัตราส่วนของหญิง

ในวงราชการ และองค์การรัฐวิสาหกิจมีน้อยมาก เมื่อเทียบกับชายในทุกสายงาน ยกเว้นสายงาน อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังพบว่าหน่วยงานราชการที่มีอัตราส่วนข้าราชการชายกว่า ข้าราชการหญิง ได้แก่ หน่วยราชการสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการคลัง งานที่ต้องทำให้ท้องถิ่น ขนบพ งานตุลาการ งานราชทัณฑ์ งานที่ต้องใช้ความ เข้มแข็งเด็ดขาด เช่น การตรวจสินค้าหนีภาษี ส่วนหน่วยราชการที่มีสัดส่วนข้าราชการหญิงสูงกว่า ข้าราชการชาย ได้แก่ หน่วยราชการสังกัดกระทรวงสาธารณสุข บางกรมในกระทรวงการคลัง และสำนักนายกรัฐมนตรี ในงานที่เกี่ยวกับบริการ การแพทย์และอนามัย การศึกษา การเงินและ การบัญชี

ในการรับค่าจ้างและค่าตอบแทนในการทำงานที่เท่าเทียมชายที่ทำงานในระดับเดียวกัน ทั้งนี้ เนื่องจากมีระเบียบข้อบังคับของราชการ และรัฐวิสาหกิจควบคุมในเรื่องนี้อยู่ กฎหมายได้ กำหนดให้นายจ้างจ่ายค่าจ้าง ค่าตอบแทนที่เท่ากัน สำหรับการทำงานที่มีลักษณะคุณภาพ และปริมาณ เดียวกันกับสำหรับลูกจ้างชายและหญิง แต่ในทางปฏิบัติ พบว่าลูกจ้างหญิงมักได้รับค่าจ้างน้อยกว่า ลูกจ้างชาย โอกาสของความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของหญิงในราชการและวิสาหกิจนั้นเมื่อ พิจารณาจากสัดส่วนของชายและหญิงสรุปได้ว่า หญิงมีโอกาสเลื่อนตำแหน่งน้อยกว่าชาย เช่นเดียวกัน โอกาสความก้าวหน้าในงานเอกชน หญิงมักต้องทำงานในระดับพื้นล่าง ในขณะที่ชายจะเป็นผู้ บริหาร โอกาสของหญิงที่จะทำในระดับบริหารจะมีเฉพาะผู้ที่จบการศึกษาระดับสูง มีความรู้ ความ ชำนาญเป็นพิเศษ หรือเพราะเป็นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจในกิจการ หรือเป็นกิจการในครอบครัว เท่านั้น (มาลี พฤษพงษ์ศาวลี, 2530 : 120)

อย่างไรก็ตาม สตรีในปัจจุบันมีโอกาสดำรงตำแหน่งบริหาร ระดับสำคัญ ๆ ซึ่งไม่เคย ปรากฏมาก่อนในอดีต เช่น เป็นชั้นพิเศษถึง 258 คน ถึงแม้ว่าจะเป็นอัตราส่วนที่ไม่ดีนักเมื่อเทียบกับชาย แต่ก็แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในอดีตไปในทางที่ดีขึ้น แรงงานหญิงเข้าสู่วงการวิชา ศีพในอัตราที่ไล่เลี่ยกับชาย และความก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็มีโอกาสได้รับพิจารณามากขึ้นตาม ลำดับ (ชัตติยา กรรณสูตร, ทองศรี กำภู ณ อยุธยา และ สินี กมลนาวัน, 2519 : 22)

4. สถานภาพทางการเมือง การปกครอง

ความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญมากในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เหตุการณ์หนึ่ง คือ การเรียกร้องประชาธิปไตย เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 หลังจากนั้นแล้ว ความสนใจทางการเมืองก็ปรากฏเพิ่มขึ้นโดยทั่วไป สตรีมีโอกาสดำเนินกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น ชัดคิดเห็น และการเรียกร้องคสพความเสมอภาคทางเพศของปัญญาชนสตรีเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป หลัง พ.ศ.2516 มีสตรีได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ 76 คน นับว่าเป็นจำนวนสูงสุดที่สตรีเคยได้รับเลือก สตรีเหล่านี้มีบทบาทที่สำคัญในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในช่วงปี 2517 และ นางจันทน์ สันตะบุตร ได้เสนอให้แก่ไขบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 24 โดยระบุเพิ่มเติมว่า "พระราชธิดาจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้" (ธนวดี ทำจิ้น, 2532 : 38)

ในการเลือกตั้งในปี 2518, 2522 และ 2526 ปรากฏว่ามีสตรีได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มขึ้น จาก 7 เป็น 9 และ 13 คน ตามลำดับ สำหรับการเข้ารับตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง คือ การเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรี มีสตรี 3 คน ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดด้านการบริหารคือ นางวิมลศิริ ชำนาญเวช เป็นรัฐมนตรีทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ในสมัยรัฐบาล นายธานินทร์ กรัยวิเชียร คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ในสมัยของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ และ ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยของ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (กมลลา สุขพานิช, 2530 : 142)

เป็นที่น่าสังเกตว่าสตรีที่มีบทบาททางการเมืองสูงสุด มักเป็นสตรีที่มีสถานภาพทางสังคมสูง ได้รับการศึกษามาอย่างดี มีภูมิหลัง และมีประสบการณ์ทางการเมือง จากการมีความสัมพันธ์ฉันบุตร ภรรยา หรือญาติ มิตรกับบุรุษผู้มีอิทธิพล และมีบทบาททางการเมืองมาก่อน สตรีเหล่านี้จึงเป็นชนกลุ่มน้อยของสังคม (กมลลา สุขพานิช, 2530 : 143)

สำหรับบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงตีมากขึ้น การเปิดโอกาสให้สตรีชนบทได้มีโอกาสเข้าทำหน้าที่บริหารและในการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นในปี พ.ศ.2525 ปรากฏว่าสตรีได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาจังหวัด 54 คน และสตรีได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีและเทศมนตรีทั่วประเทศ

17 คน สำหรับหมู่บ้านและตำบล สตรีได้รับโอกาสเลือกตั้งให้เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้ตามกฎหมายใหม่ แก่ไขเมื่อ พ.ศ.2519 เช่นเดียวกันกับการเปิดโอกาสให้สตรีเป็นนายอำเภอ ปลัดอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัดได้ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2525 : 25)

บทบาทของสตรีทางด้านการเมือง และการปกครองยังนับว่ามีความตื่นตัวน้อย สตรีส่วนใหญ่ขาดโอกาสเรียนรู้และฝึกการเป็นผู้นำ ตลอดจนทักษะในการบริหาร นอกจากนั้นการยอมรับสตรีในตำแหน่งบริหารที่สำคัญยังอยู่ในวงแคบ แม้ว่าจะดีขึ้นโดยลำดับ การมีส่วนร่วมของสตรีด้านการเมืองโดยส่วนรวมมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นแรงสนับสนุนเบื้องหลังมากกว่า (ชัตติยากรรณสูตร, ม.ป.ป. : 30-32)

5. สถานภาพทางกฎหมาย

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้สตรีไทย ซึ่งเคยถูกกฎหมายจำกัดสิทธิในด้านต่าง ๆ มาเป็นเวลาช้านาน เริ่มมีสถานภาพทางกฎหมายดีขึ้นกว่าเดิม และอยู่ในสภาพเท่าเทียมกับชายขึ้นมาบ้าง เนื่องจาก มาตรา 28 ของรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2517 ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้" และผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 คือ มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องที่สำคัญหลาย ๆ เรื่อง ซึ่งได้แก่การยกเลิกกฎหมายที่กำหนดให้หญิงมีสามีต้องถือภูมิลำเนาของสามี ยกเลิกกฎหมาย ซึ่งจำกัดสิทธิของหญิงมีสามี ในการจัดการทรัพย์สินของตนเอง ยกเลิกกฎหมายที่เคยกำหนดให้หญิงมีสามีต้องขออนุญาตจากสามีในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ก็ยังมี การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายครอบครัวอีกหลายมาตรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สามีและภริยามีสิทธิและหน้าที่ที่เท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในเรื่องต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังได้มีการยกเลิกระเบียบและคำสั่งที่เคยจำกัดสิทธิไม่ให้สตรีรับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น ผู้พิพากษา อัยการ พนักงานที่ดิน เป็นต้น (มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์, 2530 : 125)

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งได้รับการแก้ไขเมื่อ พ.ศ.2519 มีสาระที่น่าสนใจเกี่ยวกับสถานภาพสตรีดังนี้

การหมั้น

มาตรา 1435 การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์

มาตรา 1445 ชายคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นซึ่งได้ร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้น โดยรู้ หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นกับชายคู่หมั้นนั้นแล้วได้ เมื่อชายคู่หมั้นได้บอกเลิกสัญญาหมั้นตามมาตรา 1442 แล้ว

มาตรา 1442 ในกรณีมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงคู่หมั้น ทำให้ชายไม่สมควรสมรสกับหญิงนั้น ชายมีสิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นได้ และให้หญิงคืนของหมั้นชาย

มาตรา 1446 ชายคู่หมั้นอาจเรียกค่าทดแทนจากชายอื่นซึ่งได้ข่มขืนกระทำชำเราหญิงคู่หมั้น โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าหญิงได้หมั้นแล้ว โดยไม่จำเป็นต้องบอกเลิกสัญญาหมั้น

การสมรส

มาตรา 1448 การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนหน้านั้นได้

เหตุฟ้องหย่า

มาตรา 1516 สามีอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องหญิงอื่นอันภริยา หรือภรรยาผู้มีคู่ อีกฝ่ายฟ้องหย่าได้

มาตรา 1523 ภริยาหรือสามีมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากสามีหรือภรรยา และจากหญิงอื่นหรือคู่แล้วแต่กรณี ภรรยาจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นที่แสดงตนโดยเปิดเผย เพื่อแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทำนองชู้สาวได้

มาตรา 1561 บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา ในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏ บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา

มาตรา 1566 บุตรซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องอยู่ใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา (ลัก กอ เรืองแสง, 2528)

กฎหมายใหม่ที่ได้รับการแก้ไขนี้ทำให้สิทธิแก่สตรีมากขึ้นกว่าเดิม แต่ก็ยังไม่เสมอภาคเท่าเทียมชาย เช่นในการเลิกสัญญาหมั้นในมาตรา 1445 และมาตรา 1446 แสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติรับรองแต่สิทธิของฝ่ายชาย แต่ไม่บัญญัติถึงสิทธิของฝ่ายหญิง ไว้ในลักษณะเฉพาะเจาะจงเลย เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดการหมั้นแล้ว ชายคู่หมั้นไปร่วมประเวณีกับหญิงอื่น นอกจากหญิงคู่หมั้นจะเรียกค่าทดแทนจากหญิงอื่นไม่ได้แล้ว ก็อาจถอนหมั้นไม่ได้ด้วย

มาตรา 1516 ซึ่งเป็นกฎหมายอีกมาตราหนึ่งที่แสดงให้เห็นความไม่เสมอภาค กล่าวคือ ได้บัญญัติชัดเจนว่า ถ้าภรรยามีชู้ (แม้เพียงร่วมประเวณีกับชายอื่นเพียงครั้งเดียว แล้วถูกสามีจับได้) สามีฟ้องหย่าได้ทันที แต่ภริยาจะฟ้องหย่าสามีได้ก็ต่อเมื่อ "สามีอุปการะหรือยกย่องหญิงอื่นฉันทภรรยา" เท่านั้น (มาลี พฤษพงษ์ศาวลี, 2530 : 211)

จากการศึกษาสถานภาพสตรีในสังคมไทยจากเอกสารทางสังคมศาสตร์ ปรากฏชัดเจนว่า สถานภาพสตรีไทยในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2530 มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สถานภาพสตรีไทยในช่วง พ.ศ.2475-2516 มีความแตกต่างจากสถานภาพสตรีไทยในช่วง พ.ศ.2517-2530 และพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงนี้จะได้ชี้แจงยิ่งขึ้นในการศึกษาสถานภาพสตรีในนวนิยายในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย